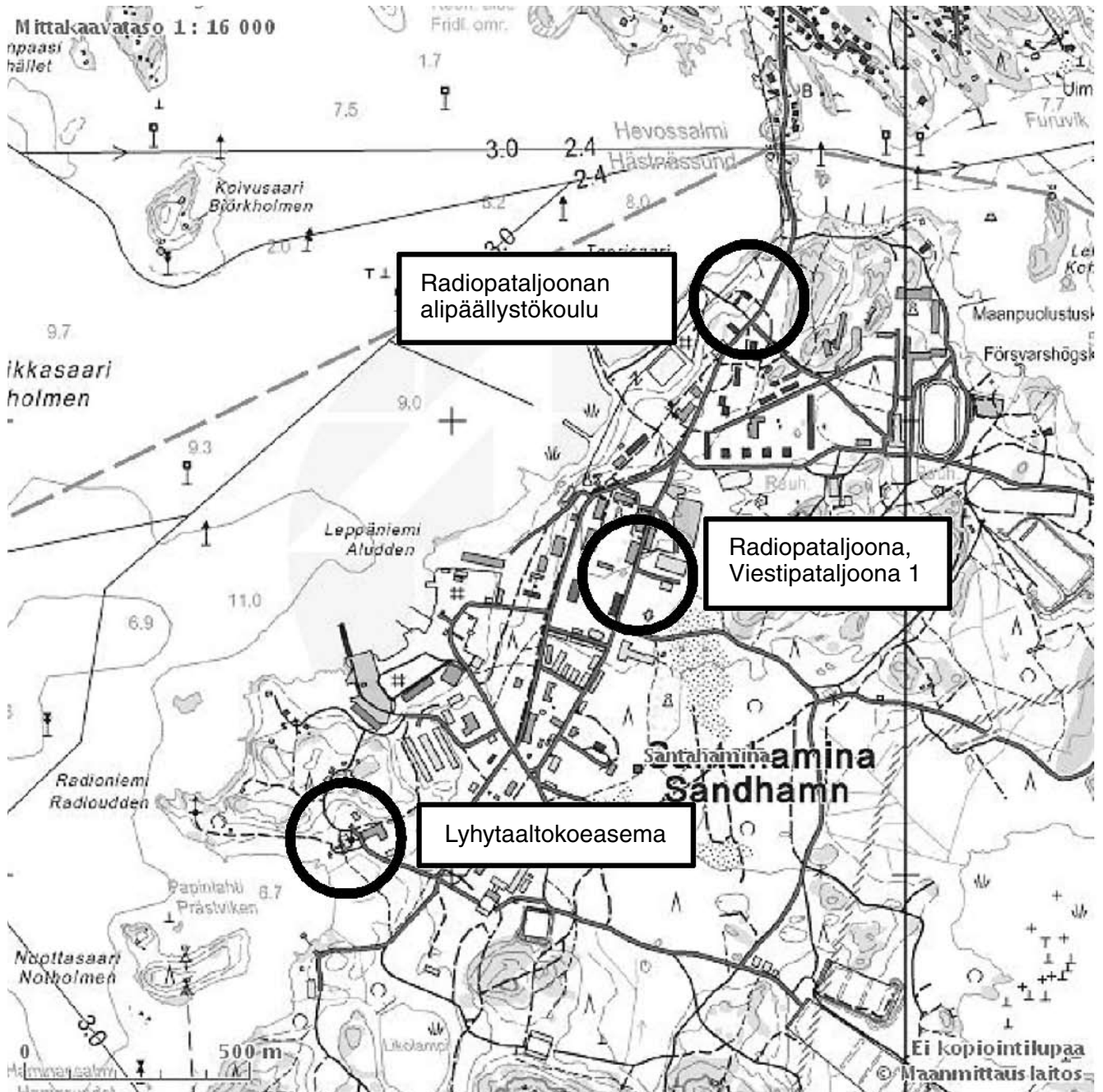

Suomalaisen radiotoiminnan alkulähteillä

Uudenmaan Viestikilta ry

Viestijoukot Santahaminassa 1920-30-luvuilla

Tekstin koonnut Seppo Uro.
Valokuvat Viestimuseo, Riihimäki.
Avustanut Pekka Kastemaa.
Layout ja taitto Mainostoimisto Matikka Oy.
Paino Laserpaja, Helsinki 2010

Uudenmaan Viestikilta ry:n puheenjohtajan tervehdys

Viestiaselaji vietti 90 -vuotisjuhlaansa vuonna 2008, jolloin aloitettiin Viestikiltojen Liiton toimesta mittava aselajia koskettavien muistomerkkien kunnostamiseen ja uusien muistomerkkien perustamiseen tähtäävä hanke. Uudenmaan Viestikilta päätti Viestikiltojen Liiton valtuuskunnan silloisen puheenjohtajan aloitteesta perustaa Helsingin Santahaminan muistolaatan kunnioittaakseen siellä itsenäisyyden alkuvuosista aina 1930-luvulle toimineita viestijoukkoja. Lähivuosiin ajoittuivat myös Santahaminan varuskunnan 200 -vuotisjuhla vuonna 2009 ja Uudenmaan Viestikillan 45 -vuotisjuhla vuonna 2010.

Perinteet yhdistävät meidät menneisyyteen ja viitoittavat tietämme tulevaisuuteen. Perinteiden ketju yhdistää sukupolvia sanoin ja teoin toisiinsa. Olemme tänään kokoontuneet lyömään yhden lenkin viestiaselajin perinteiden ketjuun. Olemme kokoontuneet muistamaan Radiopataljoonan, Viestipataljoona 1:n ja näiden edeltäjien vaiheita Santahaminassa aikana, joka oli merkityksellinen nuoren tasavallan, sen puolustuslaitoksen ja teknisen aselajin kehitykselle. Olihan puolustuslaitoksen vastuulla itsenäisyyden alkuvuosina myös osaltaan muun yhteiskunnan radiotoiminnan järjestäminen.

Esitän nöyrimmät kiitokseni kaikille muistolaattahankkeen tukijoille. Ilman heidän panostaan, ei muistolaatan perustaminen olisi ollut mahdollista. Erityisen kiitoksen esitän Pekka Kastemaalle, jonka työpanos muistolaatan saamiseksi on ollut merkittävä.

Muistuttakoon tämä isänmaan mustasta graniitista muovattu muistolaatta meitä siitä, että tällä paikalla on luotu perusta, ei ainoastaan puolustuslaitoksen vaan osaltaan myös valtakunnan radiotoiminnalle.

Carl-Magnus Gripenwaldt

Viestipataljoona 1:n ja Radiopataljoonan sekä niiden edeltäjien muistolaatta. Maanpuolustuksen Viestisäätiö on tukenut muistolaatan hankintaa.

Suomalaisen radiotoiminnan alkulähteillä - radiojoukot Santahaminassa 1918-1934

Langattoman lennättimen, ts. radion keksiminen ja käyttöönotto 1800-luvun lopulla toi lennättimen ja puhelimen rinnalle uuden merkittävän viestivälineen palvelemaan niin siviiliyhteiskuntaa kuin asevoimiakin eri puolilla maailmaa. Ennen maamme itsenäistymistä radioyhteyksien käyttö Suomessa oli kuitenkin niukkaa ja tarkoin rajoitettua. Täällä olleella venäläisellä sotaväellä oli 1900-luvun alkuvuosina käytössään useita radioasemia mm. Santahaminassa, Hangossa, Viipurissa, Ahvenanmaalla ja Vaasassa. Ainoa Suomen omien viranomaisten hallinnoima radioyhteys oli vuonna 1906 rakennettu luotsi- ja majakkalaitoksen yhteys Maarianhaminasta Bogskärin majakalle. Tiukkojen rajoitusten vuoksi yksityishenkilöillä ei radiolaitteita juuri ollut joitakin innokkaita ja uskaliaita kokeilijoita lukuunottamatta. Heistä tunnetuin lienee ollut nuori Eric Tigerstedt (1887–1925), joka teki salaisia kokeiluja radiolaitteilla jo vuosisadan alusta lähtien.

Jääkäreille Saksassa myös radiokoulutusta

Suomalaisille sotilaille ryhdyttiin radiokoulutusta antamaan ensimmäisen kerran Kuninkaallisessa Preussin Jääkäripataljoona 27:ssä Saksassa vuonna 1917. Kaikkiaan noin 80 jääkäriä sai Saksassa viestikoulutusta ja heistä noin puolet koulutettiin myös radisteiksi. Heidän joukostaan kohosivat myöhemmin monet itsenäisen Suomen radiotoiminnan keskeiset kehittäjät. Heistä on mainittava erityisesti jääkärit Arthur Stenholm (vuodesta 1935 Saarmaa, 1892–1971), Leo Ekberg (1894–1966), Eric Heimbürger (1888–1954) ja Bertel Petrelius (vuodesta 1935 Pertamo, 1892–1956).

Saksassa koulutettavana ollut jääkäripataljoona valmistautui maamme itsenäisyystaisteluun jo vuoden 1917 lopulta alkaen mm. siten, että jääkäreitä lähetettiin salaa Suomeen tekemään erilaisia ennakkovalmisteluja. Niihin osallistui myös joukko viestijääkäreitä. Lokakuussa 1917 jääkäri Arthur Stenholm saapui Ruotsin kautta Vaskiluotoon, jonne hän perusti mukanaan tuomansa vastaanotinaseman. Vapaussodan puhjettua tammikuun lopulla 1918 Saarmaa valtasi yksin Vaasassa toimineen venäläisen radioaseman, joka hänen johdollaan piti koko sodan ajan yhteyttä omien joukkojen lisäksi myös Ruotsiin. Tanskaan ja Saksaan. Jääkärit Leo Ekberg ja Yrjö

Tenhunen (1891–1965) tuotiin marraskuussa 1917 saksalaisella sukellusveneellä Loviisan saaristoon varusteinaan mm. radiolaitteita. Ekberg siirtyi salaa Helsinkiin ja perusti Kulosaarissa olleeseen huvilaan salaisen vastaanotinaseman, jonka välityksellä punaisten hallussa olleeseen pääkaupunkiin saatiin tietoja Saksasta. Jääkäri Karl Nyström (1894–1964) toi joulukuussa radiotarvikkeita Pohjanmaalle aselaiva Equityn mukana.

Maamme ensimmäiset viestijoukot perustettiin vapaussodan aikana. Helmikuun lopulla aloitettiin neljän kentälennätinosaston kouluttaminen Poh-

Radiopataljoonan lippu.

Radiopataljoonan upseereita 1920-luvulla. Keskellä everstiluutnantti A. R. Stenholm.

janmaalla Tykistökoulun johtajaksi tulleen ruotsalaisen kapteeni Adolf Hamiltonin aloitteesta. Myös joukon kouluttajat olivat pääosin ruotsalaisia. Jääkäreiden pääjoukon saavuttua Suomeen ensimmäisenä varsinaisena viestijoukko-osastona perustettiin **Kenttälennätinpataljoona**, jonka komentajaksi määrättiin jääkärimajuri Birger Homén (1880–1947). Pataljoonan toiminta käynnistyi Mikkelissä 5.3.1918. Jo samana päivänä perustettiin pataljoonan yhteyteen radioasema, jonka kalustona oli jääkäreiden mukanaan tuoma 1,5 kW:n raskas kenttäradioasema. Sillä saatiin nopeasti yhteydet Vaasaan ja myöhemmin Tampereelle. Aseman yhteyteen perustettiin myös Kipinälennätinkoulu, ”funkkerikouluksikin” kutsuttu oppilaitos uusien radiomiesten kouluttamiseksi valkoiselle armeijalle. Radioaseman päälliköksi ja samalla funkkerikoulun johtajaksi nimitettiin jääkäriyliluutnantti Eric Heimbürger. Saksassa radiokoulutuksen saaneet jääkärit miehittivät pääosan maassamme olleista radioasemista, joita sodan aikana venäläisiltä vallattiin. Kenttälennätinpataljoonan toiminta jäi lyhytaikaiseksi, sillä se muutettiin jääkäripataljoonaksi jo huhtikuussa 1918.

Radiotoiminta organisoidaan vapaussodan jälkeen

Rauhan ajan puolustusvoimien rakentaminen käynnistyi välittömästi vapaussodan päättyttyä toukokuussa 1918. Radioala eriytyi kuitenkin Kenttälennätinpataljoonasta ja muusta viestialan toiminnasta jo aikaisemmin. Jääkäriyliluutnantti Eric Heimbürger siirrettiin huhtikuussa Päämajaan ja samassa yhteydessä myös Mikkelissä toiminut funkkerikoulu siirtyi Päämajan alaiseksi. Helsinkiin muodostettiin toukokuussa Radiokomennuskunta lähinnä venäläisiltä saadun sotasaaliskaluston kunnostamista varten. Vaasan radioasemaa koko vapaussodan ajan hoitanut jääkärikapteeni Arthur Stenholm ryhtyi kokoamaan erilaista radiokalustoa Helsingin yliopiston fysiikan laitokselle perustettavaa Sotalaitoksen Kipinälennätinkoulua varten. Koulu aloitti toimintansa 1.6.1918 ja samalla Mikkelin funkkerikoulun toiminta lakkautettiin. Sen noin parikymmentä oppilasta siirrettiin uuteen Kipinälennätinkouluun Helsinkiin. Kouluttajina oli suomalaisten jääkäreiden lisäksi myös saksalaisia upseereita ja aliupseereita. Kesäkuussa eri puolilla maata toimineita kenttäradioasemia koottiin Santahaminaan, jonne perustettiin Kenttäradio-osasto. Sen johtoon määrättiin jääkäriyliluutnantti Karl Nyström. Heinäkuussa Kenttäradio-osasto ja Kipinälennätinkoulu yhdistettiin Sotalaitoksen Radiolennätinosastoksi, jonka johtoon määrättiin jääkärikapteeni Stenholm. Osaston hoidettavaksi määrättiin myös puolustuslaitoksen haltuun joutuneet kiinteät radioasemat.

Laajentunut toiminta pakotti jo saman vuoden syksyllä tarkistamaan laitoksen organisaatiota. Uudeksi kokoonpanoksi määrättiin Kipinälennätinosasto, Kipinälennätinkoulu, Radiotyöpaja sekä kiinteät ja laivakipinälennätinasemat. Kiinteät radioasemat olivat Santahaminassa, Tampereella, Sortavalassa, Viipurissa, Valamossa,

Kuolajärvellä, Konevitsassa, Heinäsenmaalla ja Heinäluodossa. Esikunta ja Radiotyöpaja sijaitsivat Katajanokalla ns. "Lutikkalinnassa". Muut osat toimivat Santahaminassa. Keväällä 1919 joukko-osasto ja sen osat saivat jälleen uudet nimet. Joukon nimi muutettiin nyt Kipinälennätinlaitokseksi ja siihen kuuluvat osastot saivat nimet Kipinälennätinosasto, Kipinälennätinkoulu, Kipinälennätintyöpaja ja kipinälennätinasemat. Laitoksen osien sijoituksessa ei tapahtunut muutoksia. Kipinälennätinasemia oli toiminnassa yhteensä 15 kappaletta eri puolilla Suomea, tehokkain asema oli Santahaminassa. Laitoksen johtajana toimi edelleen jääkärikapteeni Stenholm. Kipinälennätintyöpajaa voidaan pitää maamme ensimmäisenä radioalan teollisuuslaitoksena. Se suunnitteli, valmisti ja korjasi radiolaitteita sekä puolustusvoimien että siviilielämän tarpeisiin. Pajan johtajina toimivat aluksi insinöörit E. Borenus ja E. Granfelt ja myöhemmin insinööri Elias Hellberg.

Parin ensimmäisen toimintavuotensa aikana joukon ja sen osien nimet vaihtuivat usein ja terminologia oli vakiintumatonta. Vuoden 1920 lopulla käyttöön otettiin radio-sana ja Kipinälennätinlaitoksen nimeksi määrättiin monikollinen Radiojoukot. Sen yksiköiden nimet muuttuivat Kenttäradiokomppaniaksi, Radiokouluksi, Radiopajaksi ja kiinteiksi radioasemiksi. Kenttäradiokomppaniassa koulutettiin varusmiehiä kenttäradioiden käyttäjiksi ja Radiokoulussa ensisijaisesti kiinteiden radioasemien käyttäjiksi. Vuoden 1921 alussa joukko-osaston komentaja kapteeni Stenholm komennettiin yhdessä kahden muun viestiupseerin kanssa Saksaan, jossa hän valmistui radioinsinööriksi keväällä 1924. Hänen opintokomennuksensa aikana pataljoonan vt komentajana toimi jääkärikapteeni Karl Nyström.

Rinnan radiojoukkojen perustamisen kanssa kehitettiin myös muita viestijoukkoja. Kesällä 1918 jokaiseen divisioonaan sekä vuoristoprikaatiin, myöhemmin jääkäriprikaatiin perustettiin oma viestiyksikkö, tiedonantokomppania. Joulukuussa 1920 nämä koottiin Riihimäelle ja niistä perustettiin uudelleen Kenttälennätinpataljoona. Joukko-osaston komentajaksi määrättiin jääkärikapteeni Leo Ekberg. Pataljoona antoi ensisijaisesti puhelin-, lennätin- ja vilkkukoulutusta. Kaikkien viestijoukkojen varusmieskoulutus perustui vuonna 1919 annettuun väliaikaiseen asevelvollisuuslakiin. Sen mukainen palvelusaika oli 1,5 vuotta riippumatta siitä, koulutettiin mie upseeriksi, aliupseeriksi vai miehistötehtäviin. Vuonna 1922 asevelvollisuuslaki vakinaistettiin ja palvelusajoiksi määrättiin miehistötehtäviin yksi vuosi sekä upseeriksi, aliupseeriksi ja teknillisten joukkojen miehistötehtäviin koulutettaville yksi vuosi ja kolme kuukautta.

Radiopataljoonan kasarmi 1920-luvulla kuvattuna nykyisen muonituskeskuksen suunnasta.

Maalähettäjä työskentelyssä.

Radiopataljoona perustetaan

Keväällä 1924 Radiojoukkojen nimi muuttui Radiopataljoonaksi, jonka kokoonpanoon kuuluivat siitä lähtien Radiokomppania, Radiokoulu ja Radiopaja sekä yhdeksän kiinteää radioasemaa eri puolilla Suomea. Jääkärimajuriksi ylenetty Stenholm palasi Saksasta joukko-osaston komentajaksi. Radiokomppanian päällikkönä toimi jääkärikapteeni Karl Nyström, Radiokoulun johtajana jääkärikapteeni Paul Eriksson (1896–1959) ja Radiopajan johtajana luutnantti Vilho Lind (vuodesta 1935 Ragnvald Lautkari, 1894–1974). Esikunnassa teknillisen toimiston päällikkönä toimi jääkärikapteeni Uno Aittola (1895–1973). Pataljoonan johdossa olivat edelleen radioasemat Santahaminassa, Hangossa, Turussa, Vaasassa, Riihimäellä, Viipurissa, Sortavalassa, Utössä ja Konevitsassa.

Radiopataljoonan organisaatiota tarkistettiin jälleen toukokuussa 1925, josta alkaen sen kokoonpanoon kuuluivat komentajan ja esikunnan lisäksi kaksi radiokomppaniaa, alipäällystökoulu, toimitusjoukkue sekä varikko- ja korjauspaja. Pataljoonan pääosat sijaitsivat edelleen Santahaminan pohjoisosassa olevalla kasarmialueella, jonne oli sijoitettu myös Uudenmaan Rykmentti.

Seuraavana vuonna myös Katajanokalla toiminut pataljoonan esikunta siirtyi muun pataljoonan yhteyteen Santahaminaan. Pataljoonan varikko- ja korjauspaja siirrettiin samalla puolustusministeriön alaiseksi. Siitä muodostettiin vuonna 1927 Puolustusministeriön sähkölaboratorio, jonka johtajaksi määrättiin jääkärimajuri Bertel Petrelius (vuodesta 1935 Pertamo). Hän oli valmistunut diplomi-insinööriksi Saksassa vuonna 1923. Sähkölaboratoriosta kehittyi vähitellen tuotantolaitos, joka ryhtyi valmistamaan mm. kenttäradioita puolustusvoimille.

Radiopataljoonan henkilömäärävahvuuteen kuului noin 20 upseeria ja noin 40 aliupseeria. Pataljoonan varusmiessaapumiserän vahvuus oli tavallisesti 200–250 miestä, joista noin 80 % sai radiosähköttäjäkoulutuksen, noin 5% radiomekaanikkokoulutuksen ja loput koulutettiin erilaisiin yleishuollon tehtäviin. Radiokoulun muututtua alipäällystökouluksi sen tehtäväksi tuli nyt radioryhmänjohtajien koulutus. Kurssit kestivät kahdeksan kuukautta, joista viisi ensimmäistä muodostivat ns. korpraalikurssin ja loput kolme kuukautta varsinaisen aliupseerikurssin. Pataljoonan radiomekaanikkokoulutus kesti myös noin kahdeksan kuukautta ja se annettiin pääosin pataljoonan lyhytaaltokokeiluasemalla (LaKa). Työskentelylupan kokeiluasemalla saivat myös pisimmälle kehittyneet radiosähköttäjät ja vähitellen sähköttäjien koulutustason seuranta varten kehittyivät myös käyttökelpoiset mittaamismenetelmät, radiosähköttäjätutkinnot. Puolustusvoimien ensimmäiset radiosähköttäjätutkinnot toimeenpantiin Radiopataljoonassa tammikuussa 1929.

Ennen oman aselajikoulun, Viestikoulun perustamista puolustuslaitoksen viestitehtävissä toimivan kanta-henkilökunnan aselajikoulutus annettiin etupäässä Kenttälennätinpataljoonan ja Radiopataljoonan järjestämillä viestiupseeri- ja viestialipseerikursseilla. Kurssien johtajina toimivat yleensä pataljoonien komentajat ja kouluttajina pataljoonan henkilökunta. Teknistä koulutusta varten kumpaankin joukko-osastoon perustettiin 1920-luvun lopulla koulupaja. Radiopataljoona vaikutti olennaisella tavalla myös ilma- ja merivoimien sekä suojeluskuntajärjestön viestitoiminnan käynnistämiseen ja kehitykseen. Pataljoonasta siirrettiin 1920-luvun

Kenttäradioaseman pystytysharjoitus 1920-luvulla.

kuluessa ilmavoimiin jääkärikapteeni Uuno Aittola, merivoimiin kapteeni Y-E. Willberg (vuodesta 1935 Wirila) ja suojeluskuntajärjestöön kapteeni A. Rostedt johtamaan näiden organisaatioiden viestitoiminnan kehittämistä.

Myös suomalaisen radiotiedustelun juuret ulottuvat Santahaminaan. Alan uranuurtaja eversti Reino Hallamaa suoritti varusmiespalveluksensa laivastossa ja Kipinälennätinlaitoksessa vuosina 1918–19. Vuoden 1919 lopulla hänet vääpeliksi ylennettynä komennettiin Suursaareen kunnostamaan venäläisiltä jääneitä kipinälähettämiä. Vapaa-aikoinaan viestimiehet ryhtyivät seuraamaan Itämeren laivaston radioliikennettä ja vähitellen he onnistuivat selvittämään salakirjoitettujen viestien sisällön. Siepattuja viestejä lähetettiin selväkielisinä Radiopataljoonan esikuntaan, joka alkoi kiinnostua asiasta. Suoritettuaan reserviupseerikurssin vuonna 1921 Hallamaa palasi kouluttajaksi Radiokouluun, jossa hän tutustui mm. Vilho Lindiin ja Armas Wahlstedtiin sekä perehtyi radioamatööritoimintaan. Vähitellen hänestä kehittyi puolustusvoimien ensimmäinen radiotiedustelun asiantuntija. Suoritettuaan Kadettikoulun kurssin hän jatkoi palvelustaan Radiopataljoonassa vuonna 1927. Yleisesikunta oli kuitenkin alkanut kiinnostua radiotiedustelusta ja ymmärtää sen merkityksen. Radiopataljoonan komentaja everstiluutnantti Stenholm sai tehtäväksi lähettää luutnantti Hallamaan vielä samana vuonna radiotiedustelun kehittäjäksi yleisesikunnan tilastotoimistoon. Vähitellen hän onnistui hankkimaan alalle sekä henkilöstöä että kalustoa siinä määrin, että talvisotaan mennessä puolustusvoimille oli jo kehittynyt varsin korkea ammattitaito sekä radioviestien sieppaamisessa että salakirjoituksen ratkaisemisessa. 1930-luvulla Hallamaa sai avukseen kapteeni Ragnvald Lautkarin (ts. entisen Vilho Lindin), joka ryhtyi kehittämään ja hankkimaan tiedustelualalle soveltuvaa välineistöä. Radiotiedusteluhenkilöstöä värvättiin mm. radioamatöörien joukosta, joiden ammattitaitoa Hallamaa kovasti arvosti. Hän harrasti sitä itsekin ja oli ilmeisesti ensimmäinen suomalainen, joka sai amatööriyhteyden Etelä-Amerikkaan, Chileen.

Radiojoukot myös siviiliradiotoiminnan uranuurtajana

Ensimmäisinä toimintavuosinaan Kipinälennätinlaitos, Radiojoukot ja Radiopataljoona eivät toimineet yksinomaan puolustuslaitoksen radiotoiminnan harjoittajina ja kehittäjinä. Ne osallistuivat monin tavoin myös maamme yleisen radiotoiminnan kehittämiseen ja hoitamiseen. Mahdollisesti tämän vuoksi joukko-osastojen toimintaa pidettiin aluksi hyvin salaisena. Jo Sotalaitoksen Radiolennätinosastosta muodostui varsin erikoi-

nen laitos, sillä varusmiesten kouluttamisen ja puolustuslaitoksen kiinteiden radioasemien hoitamisen lisäksi osastolle alistettiin myös sota- ja siviilialusten sekä jäänmurtajien radioasemat. Kipinälennätinlaitos puolestaan ei toiminut ainoastaan viestijoukko-osastona, radiolaboratoriona ja radiotyöpajana, vaan sen lisäksi se toimi myös lennätinhallituksen, merenkulkuhallituksen ja meripuolustuksen ”radio-osastona”, kauppalaivaston radioasiain hoitajana ja siviiliradiosähköttäjien kouluttajana. Radiojoukot järjestivät talvisin noin 5 kuukautta kestäneitä sähköttäjäkursseja, joilla koulutettiin yhteensä yli 80 radistia siviilialuksiin. Merenkulkua ja valtionhallintoa palveleita kiinteitä radioasemia pataljoonan johdossa oli enimmillään yli 20 kappaletta. Niille jouduttiin kantahenkilökunnan avuksi komentamaan yleensä myös koulutuksessa parhaiten menestyneet varusmiehet. Radiojoukkojen kalustolla hoidettiin myös lennätinlaitoksen yleiset radioyhteydet, sillä lennätinlaitoksella itsellään ei ollut voimavaroja radiotoiminnan aloittamiseen. Erityistä ärtymystä radiojoukoissa aiheutti se, että lennätinlaitos peri käyttäjiltä radioliikenteen käyttömaksut, vaikka radioyhteydet hoidettiin yksinomaan puolustuslaitoksen toimenpitein.

Ensimmäisten radioharrastajien sekä radiojoukkojen aktiivisuuden tuloksena kehittyi myös radioamatööritoiminta maassamme. Turkulaista Leo Lindelliä (1897–1936) voidaan hyvällä syyllä pitää eräänä radioamatööritoiminnan käynnistäjistä. Hänellä tiedetään jo I Maailmansodan vuosina olleen kotonaan Turussa melko kehittynyt radioasema. Useat harrastelijat onnistuivat pitämään radioyhteyksiä keskenään ennen maamme itsenäistymistä huolimatta siitä, että toimintaa oli harjoitettava salassa. Vuodesta 1918 lähtien harrastustoiminta laajeni nopeasti. Vuonna 1919 annettiin laki sähkölaitteista langatonta sähköttämistä tai puhelemista varten. Lain valmistelussa oli mukana myös silloisen Kipinälennätinlaitoksen päällikkö jääkärikapteeni Arthur Stenholm. Vuonna 1921 perustettiin Nuoren Voiman Liitto-niminen harrastusjärjestö, johon syntyi saman vuoden lopulla myös radioyhdistys. Yhdistyksen toimintaan tulivat mukaan monet myöhemmin tunnetut radiomiehet, kuten edellä mainittu Leo Lindell, Ilmari Jäämaa, Arvi Hauvonen, Erkki Heino, Erkki Kairenius, Kaarlo Sainio, Armas Wahlstedt (vuodesta 1935 Valste), Thorvald Lillja, Toivo K. Laakso ja monet muut. Moni heistä on kertonut oppineensa radiosähkötysten kuuntelemalla Santahaminassa toimineen puolustusvoimien radioaseman voimakasta lähetystä. Jo elokuussa 1921 valtioneuvosto myönsi Nuoren Voiman Liitolle luvan radioamatööritoiminnan harjoittamiseen. Toiminnan valvojaksi määrättiin Radiojoukot, jonka komentaja jääkärimajuri Stenholm tuki toimintaa voimakkaasti. Monet alkuvuosien radioamatööreistä saivat koulutuksensa radiojoukoissa ja mm. Leo Lindell toimi vuonna 1923 Radiojoukkojen laboratorion johtajana. Radiojoukkojen työpajan laboratoriossa toimi lyhytaaltokokeiluasema LaKa, jossa oli myös oma radioamatööriasema. Sen

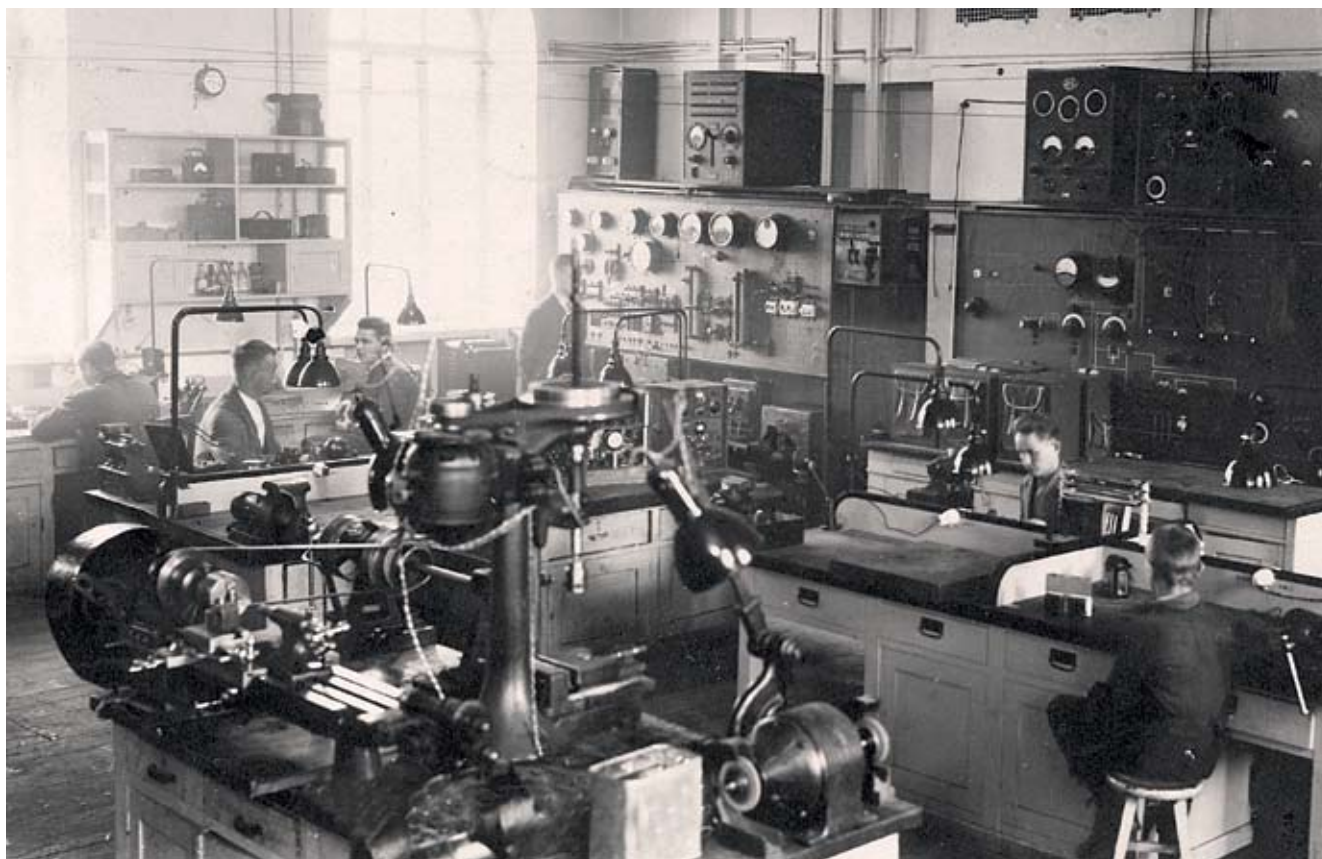
Radiopataljoonan lyhytaaltokokeiluasema OH2CO. Kuvassa oikealla luutnantti Lind (myöh. Lautkari).

aktiivisena käyttäjänä oli mm. Vilho Lind. Uudenvuodenpäivänä 1922 Lindell ja Lind onnistuivat saamaan aikaan ilmeisesti maamme ensimmäisen puheyhteyden radiolla Turussa ja Hangossa olleiden radioasemien välillä. Vuonna 1924 Nuoren Voiman Liiton Radioyhdistys muutti nimensä muotoon Suomen Radioamatööriliitto N.V.L. ja vuonna 1927 yhdistys muuttui itsenäiseksi Suomen Radioamatööriliitoksi. Radioyhdistyksen ja SRAL:n ensimmäisinä puheenjohtajina toimivat insinööri Leo Lindell 1921–23, jääkärikapteeni Uno Aittola 1924, diplomi-insinööri Toivo K. Laakso 1925–27 ja diplomi-insinööri Kaarlo Sainio vuodesta 1928 alkaen aina vuoteen 1941 saakka. Radioamatööritoiminta laajeni 1920-luvun lopulla Radiopataljoonan lisäksi eräisiin muihin joukko-osastoihin samoin kuin suojeluskuntajärjestöön tehostaen näiden radioalan koulutusta. Viestipataljoona 1:n asema käytti tunnusta OH₂CA ja Viestipataljoona 2:n tunnus oli OH₃CA. Aluksi radioamatöörien käyttöön sallittiin vain alle 300 metrin aallonpituudella eli 1 000 kHz:n taajuudella toimivat laitteet, myöhemmin myös 100–200 m:n aallonpituudet. Näiden taajuuksien käyttö edellytti pitkiä lanka-antenneja, jotka saattoivat olla jopa parin korttelin pituisia. Noin vuodesta 1924 lähtien käyttöön otettiin myös lyhyet aallot. Suurin sallittu lähetysteho oli 20 W. Alkuvuosien lähettimet olivat yleensä itse valmistettuja kipinä-lähettimiä ja vastaanottimet useimmiten kidevastaanottimia. Kun aktiivisimmat harrastelijat saivat käyttöönsä saksalaisia radioputkia, ryhdyttiin vähitellen 1920-luvun alussa rakentamaan myös putkilähettimiä ja vastaanottimia. Sellaisia ryhdyttiin valmistamaan myös radiojoukkojen radiopajalla. Tärkeänä radioharrastuksen levittäjänä oli aluksi jo vuodesta 1908 lähtien julkaistu Nuori Voima-lehti, jonka päätoimittajana oli maisteri Ilmari Jäämaa. Lehden Langaton-osastossa kerrottiin sekä alan järjestöuutisia että radiotekniikkaa. Vuonna 1927 alkoi ilmestyä Radiopataljoonan julkaisema Radiosanoma-lehti, jonka ensimmäisenä päätoimittajana oli kapteeni Eero Ek (vuodesta 1935 Erto). Lehden toimituskuntaan kuului mm. luutnantti Lind. Vuodesta 1929 lähtien Radiosanoman päätoimittajana toimi everstiluutnantti Stenholm ja vuodesta 1934 aina lehden lakauttamiseen vuonna 1936 päätoimittajana toimi kapteeni Hallamaa. Suomen Radioamatööriliitto ja Suomen Radiosähköttäjäliitto julkaisivat vuodesta 1932 lähtien yhteistä Radio OH-lehteä, jonka ensimmäisenä päätoimittajana oli Matti Wihuri.

Myös yleisradiotoiminta Suomessa käynnistyi radioalan harrastajien keskuudessa ja radiojoukotkin olivat kehityksessä tiiviisti mukana. Jo vuonna 1921 vänrikki Lind järjesti Utin upseerikerholla pienimuotoisen gramofonikonsertin rakentamillaan radiolaitteilla. Nuoren Voiman Liitossa mm. Leo Lindell, Kaarlo Sainio ja Arvi Hauvonen olivat innokkaita yleisradiotoiminnan kehittäjiä ja liitto järjestikin ensimmäisen julkisen radiokonsertin Turussa jo tammikuussa 1922. Toisen samanlaisen NVL järjesti vuotta myöhemmin Helsingissä Suomalaisen Normaaliyhteisön salissa. Keväällä 1923 Radiojoukot järjesti ”Lutikkalinnaan” rakennetulta asemal-

Radiopataljoonan alipäällystökoulu.

Radiopataljoonan työpaja.

ta radiolähetyksen, joka sisälsi puheohjelmaa ja Suomen Valkoisen Kaartin soittokunnan esityksiä. Joukko vieraita kutsuttiin kuuntelemaan lähetystä Katajanokan upseerikerholle. Myös Arvi Hauvonen teki yleisradiokokeiluja Tampereella keväällä 1923 ja aloitti siellä varsin säännöllisen lähetystoiminnan 10 W:n tehoisella lähettimellä jo marraskuussa samana vuonna. Kuukautta myöhemmin Radiopataljoona aloitti yleisradiolähetykset Katajanokalla olleesta laboratoriostaan noin 75 Watin tehoisella lähettimellään. Samoihin aikoihin toiminta laajeni nopeasti ja sitä varten perustettiin lukuisia radioyhdistyksiä eri puolille Suomea. Vuoden 1924 maaliskuussa aloitti ohjelmatoiminnan Helsingin Radiokerhon perustama Radiola, jonka ohjelma lähetettiin sen omalta asemalta Hakaniemestä. Radiolan perustajia olivat mm. Erkki Liuksiala ja Toivo K. Laakso ja sen lähettimen rakensivat luutnantti Lind ja kapteeni Aittola. Ohjelmaa oli aluksi kahtena iltana viikossa, minkä lisäksi sunnuntaisin lähetettiin jumalanpalvelus. Radiolan toiminta päättyi kuitenkin jo puolen vuoden kuluessa, minkä jälkeen lähetystä jatkettiin Radiopataljoonan aseman kautta. Vuonna 1923 perustettu Suomen Radioyhdistys ryhtyi lähettämään säännöllistä ohjelmaa maaliskuusta 1925 alkaen suojeluskuntien yliesikunnan asemalta Helsingin Fabianinkadulta ja Radiopataljoonan asemalta Katajanokalta. Ohjelmaa lähetettiin myös useilla muilla paikkakunnilla toimineiden radioyhdistysten lähettimillä. Yksityisten radioyhdistysten toiminta oli kuitenkin hajanaista ja kansalaisten mahdollisuudet kuulla yleisradiolähetyksiä olivat täysin riippuvaisia alan harrastajien innosta. Tämän vuoksi tehtiin eduskunnassa aloite yleisradiotoiminnan järjestämisestä kestävämmälle pohjalle. Aloite johti Oy Yleisradio Ab:n perustamiseen vuonna 1926. Sen ensimmäiset ohjelmat lähetettiin syyskuussa 1926 aluksi suojeluskunnan yliesikunnan radioaseman kautta Fabianinkadulta, myöhemmin Radiopataljoonan asemalta Katajanokalta. Helsingissä olleet pienitehoiset lähettimet eivät kuitenkaan riittäneet tyydyttämään laajemman kuuntelijakunnan tarpeita, minkä johdosta käynnistettiin pian valtakunnallisen suuraseman rakentaminen. Lahden radioaseman valmistuttua vuonna 1928 puolustusvoimien lähettimiä ei enää tarvittu yleisradiotoimintaan.

Edellä kuvatut siviililuonteiset tehtävät vaikeuttivat radiojoukkojen varusmieskoulutusta ja muuta sotilaallista toimintaa, minkä vuoksi pataljoonan komentaja teki lukuisia esityksiä kaikkien sotilasradiotoimintaan kuulumattomien tehtävien siirtämiseksi pois joukko-osaston vastuulta. Esitykset alkoivatkin tuottaa tulosta vihdoinkin keväällä 1925, jolloin Santahaminan kiinteä radioasema luovutettiin lennätinhallitukselle ja muista asemista osa laivastolle ja osa rannikkotykistölle. Yleisradiotoiminnastakin voitiin vähitellen luopua Oy Yleisradio Ab:n perustamisen jälkeen. Radiopataljoona saattoi näiden toimenpiteiden helpottamana keskittyä vähitellen ensisijaisesti koulutustehtäviin ja sotilasradiotoiminnan harjoittamiseen.

Radiokalusto kehittyy

Kipinälennätinlaitoksella ja sen seuraajilla oli käytössään varsin kirjava valikoima sekä kiinteitä radioasemia että kenttäradioita. Vapaussodan jälkeen Suomelle jäi sotasaaliina useita venäläisiä radioasemia. Vuonna 1920 Kipinälennätinlaitoksen työpaja kunnosti toistakymmentä tällaista asemaa, minkä lisäksi pajaa rakensi radio-laitteet 15:een merivoimien alukseen. Myöhemmin radiolaitteita asennettiin myös useisiin kymmeniin siviilialuksiin. Tärkeimmillä kiinteillä asemilla olivat Telefunkenin ja Marconin lähettimet, joiden tehot olivat yleensä 1–2 kW. Suuritehoisin asema oli Santahaminan Telefunken, jonka teho oli 10 kW. Sen kantama oli useita satoja kilometrejä, muilla tavallisesti 150–200 km.

Koulutuskäytössä Kipinälennätinlaitoksella oli Telefunkenin valmistamia kevyitä ja raskaita kenttäradioita. Niiden tehot olivat 0,5–1,5 kW ja kantamat tavallisesti 75–200 km. Kenttäradiot toimivat 300–1 600 m:n aallonpituuksilla. Kevyen kenttäradioaseman liikutteluun tarvittiin kaksi kuusivaljakkoa ja raskaan kenttäradioaseman siirto vaati kolme kuusivaljakkoa. Radioryhmän koko oli noin 20 miestä. Paremmiin kenttäkäyttöön sopivia laitteita ryhdyttiin kehittämään ja rakentamaan radiojoukkojen omalla työpajalla 1920-luvun alussa. Jo vuonna 1924 saatiin valmiiksi ensimmäiset tykistöradiot, jotka kenttäkokeissa osoittautuivat varsin käyttökelpoisiksi laitteiksi. Tykistökenraali Nenonenkin tutustui radioon ja toimiessaan lyhyen aikaa sotaväen vt. päällikkönä antoi Radiopataljoonalle tehtäväksi valmistaa radiosta 10 kpl:n sarjan. Näin alkoi D-radion tuotanto. Vuonna 1926 oli valmiina myös pataljoona- eli C-radion prototyyppi ja seuraavana vuonna aloitettiin B-radion kokeilut. Radiopataljoonan työpajan valmistusohjelmassa oli alkuvuosina myös joitakin radioita ilmavoimille, rannikkoradioita, yleisradiolähettäjiä ja muita radioalan tuotteita. Vuonna 1926 laskettiin Radiopataljoonan käytössä olleen yhteensä 63 radioasemaa, jotka edustivat yhteensä 15 eri tyyppiä. Vuodesta 1927 lähtien Puolustusministeriön Sähkölaboratorioksi muuttunut työpaja valmisti seuraavina vuosina radiojoukkojen kehittämiä B-, C- ja D-radioita yhteensä useita satoja kappaleita. Ne olivat puolustusvoimien pääkalustoa vielä talvisodan aikana. Radioiden rakentaja Sähkölaboratorio muuttui sotien jälkeen ensin Valtion Sähköpajaksi ja vuonna 1961 Televaksi sekä fuusioitui myöhemmin osaksi matkapuhelinjättiä Nokkia. Radiopajan johtajana toiminut insinööri Elias Hellberg siirtyi 1920-luvun lopulla siviilitehtäviin ja perusti radiotehtaan, joka ryhtyi valmistamaan erilaisia radiolaitteita sekä siviili- että sotilaskäyttöön.

Viestipataljoonat syntyvät

1920-luvun lopulta lähtien puolustusvoimien toiminta vähitellen vakiintui ja ylemmät johtoportaat ryhtyivät suunnittelemaan myös sodan ajan tehtäviä ja liikekannallepanojärjestelyjä. Viestijoukkojen johtosuhteita järjesteltiin siten, että kuuluttuaan aikaisemmin teknillisten joukkojen komentajan alaisuuteen Radiopataljoona ja Riihimäellä toiminut Kenttälennätinpataljoona alistettiin Helsingissä olleelle 1. Divisioonan esikunnalle vuonna 1927. Riihimäellä samana vuonna perustettu Erillinen Kenttälennätinkomppania siirrettiin Viipuriin vuoden 1928 alussa ja alistettiin siellä olleelle 2. Divisioonan esikunnalle. Johtamisvalmiuden parantamiseksi pidettiin nyt tärkeänä, että jokaisella perustettavalla sodan ajan yhtymällä tulisi olla oma viestijoukko, joka kykenisi aikaansaamaan sekä puhelin- että radioyhteyksiä. Tällaisia johtopäätöksiä oli tehty myös laajojen sotaharjoitusten perusteella. Tämän johdosta molempien viestijoukko-osastojen kokoonpanoja tarkistettiin vuonna 1929 siten, että niihin kumpaankin tuli kuulumaan komentajan ja esikunnan lisäksi yksi radiokomppania, kaksi lankakomppaniaa, aliupseerikoulu ja koulupaja. Muutokset toteutettiin etupäässä vaihtamalla perusyksiköitä siten, että Riihimäeltä siirtyi yksi puhelinkomppania Santahaminaan ja Santahaminasta yksi radiokomppania Riihimäelle. Tällä tavalla molempiin pataljooniin saatiin sekä radio- että puhelinkoulutettua henkilökuntaa. Samassa yhteydessä pataljoonien nimet muutettiin viestipataljooniksi. Lokakuun alusta 1930 lukien Radiopataljoona muuttui Viestipataljoona 1:ksi ja Kenttälennätinpataljoona Viestipataljoona 2:ksi.

Radiopataljoonan ja Viestipataljoona 1:n vuosipäivää vietettiin aina vuoteen 1933 saakka tammikuun 29. päivänä sen muistoksi, että tuona päivänä vuonna 1918 pataljoonan perustaja ja pitkäaikainen komentaja Arthur Stenholm valtasi venäläisiltä Vaasassa toimineen radioaseman ja aikaansai sillä valkoisen armeijan ensimmäiset radioyhteydet niin kotimaassa kuin ulkomaillekin. Radiopataljoonan kantahenkilökunnan rouvat hankkivat pataljoonalle oman lipun vuonna 1924. Siihen on kuvattuna kookas R-kirjain.

1930-luvun alussa laadittujen operatiivisten suunnitelmien mukaan suurimman uhkan ja siten myös oman toiminnan painopisteen nähtiin olleen Karjalan kannaksella. Tämän vuoksi alueen puolustusjärjestelyjä ryhdyttiin voimakkaasti kehittämään. Alueelle rakennettiin kantalinnoitteita ja sen kantaviestiverkkoa kehitettiin. Osana näitä toimenpiteitä päätettiin keskittää myös kaikki rauhan aikaiset viestijoukot Viipuriin. Sitä

ennakoivina toimenpiteinä everstiluutnantti Stenholm siirrettiin 1.1.1934 lukien Viestipataljoona 2:n komentajaksi ja Viestipataljoona 1:n komentajaksi määrättiin majuri Rainer Kirjokallio. Viestipataljoonat 1 ja 2 lakkautettiin Santahaminasta ja Riihimäeltä keväällä 1934 ja niiden henkilöstöstä perustettiin 1.5.1934 lukien uusi viestijoukko-osasto Viipurin varuskuntaan. Joukko-osasto nimettiin Viestipataljoonaksi. Sen komentajaksi määrättiin jääkärieverstiluutnantti Arthur Stenholm, vuodesta 1935 lukien Saarmaa. Myös Viipurin keskussarmilla vuodesta 1928 toiminut Erillinen Viestikomppania liitettiin uuteen Viestipataljoonaan. Varusmieskoulutuksen perusteena viestipataljoonissa oli vuonna 1932 uudistettu asevelvollisuuslaki, jonka mukaiset palvelusajat olivat miehistölle 350 vrk sekä upseeriksi, aliupseeriksi tai teknillisiin miehistötehtäviin koulutettaville 440 vrk. Uuden viestijoukko-osaston vuosipäiväksi määrättiin 5.3. sen muistoksi, että tuona päivänä vuonna 1918 perustettiin maamme ensimmäinen viestijoukko-osasto, Kentälennätinpataljoona Mikkeliissä. Vuonna 1938 suureksi paisunut Viestipataljoona sai kokoaan vastaavan nimen Viestirykmentti. Viestiaselajimme suurin joukko-osasto Riihimäellä vaalii tänäkin päivänä Viestipataljoona 1:n, Viestipataljoona 2:n sekä niiden edeltäjien arvokkaita perinteitä.

Santahamina toimi viestivaruskuntana itsenäisyytemme alkuvuosina vain noin 17 vuoden ajan. Siellä toimineella joukko-osastolla ehti tänä aikana olla peräti viisi eri nimeä: Sotalaitoksen Radiolennätinosasto, Kipinälennätinlaitos, Radiojoukot, Radiopataljoona ja Viestipataljoona 1. Nimenmuutokset kuvastavat omalla tavallaan tuolloin radioalalla tapahtunutta nopeaa kehitystä. Vaikka viestijoukot poistuivat Santahaminasta vuonna 1934, viestitoiminta ei saarella kuitenkaan kokonaan päättynyt. Jatkosodan aikana vuosina 1941–44 Santahaminassa toimi Viestikoulutuskeskus, jonka päällikkönä oli jääkärimajuri Bertel Fallenius. Ja uuden isännän saanut Santahaminan radioasema toimii Radioniemessä tänäkin päivänä.

Santahaminassa toimineissa viestijoukoissa vaikuttivat ja saivat koulutuksensa monet maamme eturivin radiomiehet. Jääkärieverstiksi kohonnutta Arthur Saarmaata voidaan monesta syystä pitää puolustusvoimien viestiaselajin ”grand old manina”, toimihan hän kaikkien tärkeimpien viestijoukko-osastojemme VP 1:n, VP 2:n, VP:n ja ViestiR:n komentajana, Viestikoulun perustajana ja monessa suhteessa radiotoimintamme uranuurtajana. Sodan aikana eversti Saarmaa toimi mm. Kannaksen Armeijan, Karjalan Armeijan ja Aunuksen Ryhmän viestikomentajana. Siirryttyään siviilitehtäviin sodan jälkeen hän toimi vielä pari vuosikymmentä radioteollisuuden järjestötehtävissä. Viestikillan tultua perustetuksi vuonna 1963 arvostettu viestiveteraani toimi vielä vuoden verran killan ensimmäisenä puheenjohtajana.

Jo aikaisemmin mainittujen radiotiedustelun uranuurtajan Reino Hallamaan ja monien viestivälineiden keksijän ja kehittäjän Ragnvald Lautkarin lisäksi monet muutkin Viestipataljoona 1:ssä ja sen edeltäjissä palvelleet henkilöt ovat olleet näkyvissä tehtävissä puolustusvoimissa ja sen viestitehtävissä rauhan ja sodan aikana. Heistä mainittakoon mm. kenraaliluutnantti Reino Arimo, kenraalimajuri Aijol Brandt, eversti Rainer Kirjokallio, everstiluutnantti Armo Karkaus, everstiluutnantti Veikko Veijola ja everstiluutnantti Veli Matti Virva.

Everstiluutnantti A. R. Stenholm (vuodesta 1935 Saarmaa),
1892–1971.

Lukuisat ovat myös ne radiojoukoissa palvelleet henkilöt, jotka ovat ansioituneet maamme siviilitehtöjen kehittämisessä mm. posti- ja lennätinlaitoksessa, alueellisissa puhelinlaitoksissa, Yleisradiossa, teleteollisuudessa sekä alan korkeakouluissa ja muissa oppilaitoksissa. Viestipataljoona 1 ja sen edeltäjät ovat jättäneet lähtemättömän jälkensä maamme viestitoimintaan. ■

Kirjoituksen pohjana on käytetty mm. seuraavia lähteitä:

Ilmonen Kari: Tekniikka kaiken perusta. Yleisradion historia 1926-1996 3.osa. WSOY 1996

Janhunen Reino: Alussa oli kipinä. Suomen Radioamatööriliiton 75-vuotiselta taipaleelta.

Gummerus Oy, Jyväskylä 1996

Mikola K. J.: Sodan- ja rauhanaikainen viestitoiminta Suomessa. HPY, Helsinki 1980

Risberg Einar: Suomen lennätinlaitoksen historia 1855-1955. VN:n kirjapaino, Helsinki 1959

Seilamo Urpo - Myyrä Jarmo: Viestirykmentti 1918-1968. Oy Länsi-Savo, Mikkeli 1968

Vainovalkeista valokaapeliin. Sotilasviestitoiminnan historiaa. Oy Länsi-Savo, Mikkeli 1993

Santahaminan historiaa.lwp/SU 12.2.2010

**Corenet Oy
vankasti mukana
langattomien
ratkaisujen
toteuttamisessa**

YHDISTÄVÄ TEKIJÄ

Radioaaltojen hallintaa

Rohde & Schwarzin radiojärjestelmät turvaavat tärkeät viestiyhteydet maalla, merellä ja ilmassa. Niiden luotettavuus ja tietoturva ovat huippuluokkaa, ja ohjelmistopohjaisten ratkaisujen ansiosta ne soveltuvat hyvin erilaisiin käyttötarkoituksiin. Eri aaltomuotoja valitsemalla voidaan varmistaa kansainvälinen yhteensopivuus tai hyödyntää omia kansallisia aaltomuotoratkaisuja.

Radioiden ja salausratkaisujen laadunvarmistus on toteutettu tehokkaasti, sillä ratkaisujamme on asennettuina ja jatkuvassa operatiivisessa käytössä kymmenien eri maiden puolustusvoimien järjestelmissä.

Soita tai lue lisää verkkosivuiltamme: www.rohde-schwarz.fi

Tilaa tuoteluettelomme osoitteesta:

info.rsfin@rohde-schwarz.com

R&S®FINLAND OY, Taivaltie 5, 01610 Vantaa,

Puh. 0207 600 400

ROHDE & SCHWARZ

Ohjelma

Viestipataljoona 1:n, Radiopataljoonan ja niiden edeltäjien muistolaatan paljastustilaisuus 6.3.2010 Helsingin Santahaminassa

Klo 13.00	Peli-Jussin marssi	Kaartin Soittokunta
	Tervehdyssanat	Uudenmaan Viestikilta ry:n puheenjohtaja Carl - Magnus Gripenwaldt
	Juhlapuhe	Viestitarkastaja, eversti Tapio Forselius
	Viestipataljoona 1: n muistolaatan paljastaminen	
	Suomalainen sotilaslaulu	Kaartin Soittokunta
	Juhlaesitelmä	Eversti Seppo Uro, Upseerikerho
	Kahvitilaisuus	Upseerikerho
Klo 15.00 mennessä		Tilaisuuden päättäminen

Viestikiltojen Liitto Ry:n sääntömääräinen kevätkokous
pidetään lauantaina 6.3.2010 klo 15.00 Santahaminan upseerikerholla Helsingissä.
Kokouksessa käsitellään sääntömääräiset asiat. Tervetuloa.